

Kompetencje gramatyczne studentów filologii germańskiej

w świetle podstawy programowej w zakresie języków obcych oraz programów studiów. Próba diagnozy i prognozy

JOANNA SZCZEK

Wprowadzanie kolejnych podstaw programowych w zakresie języków obcych wiąże się ze zmianami w kształcie edukacji językowej. Zmiany te nie wpływają, jak dotąd, na podwyższenie poziomu znajomości języków obcych wśród kandydatów na studia filologiczne. Czy wprowadzenie nowej podstawy programowej poprawi tę sytuację?

Mimo założeń dotyczących kształcenia językowego w podstawie programowej z 2014 r. oraz prób stworzenia spójnego systemu, w ramach którego uczący się mieli osiągać odpowiedni poziom znajomości języka obcego, zgodny z zapisami *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* (ESOKJ), wszelkie diagnozy rzeczywistego poziomu kompetencji językowej na poszczególnych etapach edukacyjnych świadczą o niskiej skuteczności tych założeń. Taka diagnoza jest przeprowadzana również wśród kandydatów na studia filologiczne, a potem studentów. Szczególnie ważne wydają się tu kompetencje gramatyczne, które na studiach filologicznych podlegają nieustannej weryfikacji.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę zdiagnozowania poziomu kompetencji gramatycznych w zakresie języka niemieckiego wśród studentów germanistyki. Poziom akademicki jest ostatnim etapem kształcenia, powinien być spójny i łączyć się logicznie z wcześniejszymi fazami systemu edukacji, na co wskazują następujące zapisy podstawy programowej z 2014 r.: *Za podstawowy cel kształcenia językowego przyjęto zdobycie przez uczniów umiejętności skutecznego porozumiewania się w języku obcym, w mowie i w piśmie. Zrealizowanie tego celu wymaga całościowego spojrzenia na kształcenie językowe na wszystkich etapach edukacji oraz przyjęcia wspierających ucznia rozwiązań organizacyjnych* (MEN 2009:14).

Tak sformułowane zapisy pozwalały oczekiwać, że studenci podejmujący studia na kierunkach filologicznych dysponują odpowiednią kompetencją językową i będą w stanie podjąć obowiązków naukowym, które wynikają ze studiowanego kierunku. Przedstawiona w niniejszej pracy analiza poziomu rzeczywistych kompetencji gramatycznych studentów germanistyki została przeprowadzona w oparciu o wyniki testów diagnostycznych i zaliczeniowych z przedmiotu gramatyka praktyczna, który jest realizowany na I roku studiów licencjackich w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Kilka słów na temat kształcenia językowego w polskim systemie oświaty

W podstawie programowej z 2014 r. w zakresie kształcenia językowego przyjęto, co następuje:

Założenia dotyczące kształcenia językowego na poziomie przedakademickim przewidują początek nauki pierwszego języka obcego w szkole podstawowej, który ma zapewnioną kontynuację w gimnazjum (wariant III.1), a potem w szkole ponadgimnazjalnej (wariant IV.1). Wariant IV.1 występuje w dwóch wersjach: podstawowej i rozszerzonej. Uczeń, który kontynuuje naukę języka obcego przez 12 lat, czyli od początku szkoły podstawowej, powinien przygotować się do zdania matury na poziomie rozszerzonym¹.

W szkole ponadgimnazjalnej język obcy może być też kontynuowany w klasach dwujęzycznych – wtedy uczniowie realizują wariant IV.2. Na tym etapie edukacyjnym istnieje też możliwość rozpoczynania nauki nowego języka obcego od początku. Na taką sytuację przewidziano wariant IV.0 (MEN:64).

Ta koncepcja kształcenia językowego przewidywała, że na każdym etapie edukacyjnym uczniowie mają do dyspozycji ponad 400 godzin, przy czym w szkole podstawowej liczba ta przypada na jeden język, podczas gdy w gimnazjum oraz szkołach ponadgimnazjalnych jest dowolnie dzielona na dwa języki.

Kompetencja językowa uczniów była sprawdzana podczas najważniejszych egzaminów kończących dany etap edukacji: na sprawdzianie szóstoklasisty², egzaminie gimnazjalnym oraz egzaminie dojrzałości. W poniższej tabeli zostały zestawione poziomy ESOKJ z obowiązującymi egzaminami z języków obcych na poszczególnych etapach edukacyjnych, zgodnych z założeniami obowiązującej do niedawna podstawy programowej:

14 lutego 2017 r. Minister Edukacji Narodowej wydał rozporządzenie wprowadzające nową podstawę programową³. Z zapisów tego dokumentu wynika, że na naukę pierwszego języka obcego, którym jest zazwyczaj język angielski, uczący się będą mieli ok. 630 h w szkole podstawowej (8 lat nauki), co ma odpowiadać poziomowi A2+ według ESOKJ. Należy przy tym jednak zwrócić uwagę na fakt, że liczba 630 h przy nauce w ciągu 8 lat pozwala na osiągnięcie o wiele wyższego poziomu kompetencji językowej. Według danych szacunkowych opracowanych w oparciu o ESOKJ, taka liczba godzin powinna prowadzić do poziomu co najmniej B2. Natomiast na naukę drugiego języka obcego, którym często jest język niemiecki, przewidziano 120 h w ciągu dwóch lat nauki w szkole podstawowej, co ma prowadzić do poziomu A1. Na trzecim etapie edukacyjnym – w szkołach ponadpodstawowych – przewidziano w ramach kontynuacji nauki pierwszego języka obcego 360 h i uzyskanie poziomu B1+. W sumie uczący się pierwszego języka obcego otrzymuje

w ciągu 12 lat nauki 990 h, co powinno go doprowadzić raczej do poziomu C1, a nie wskazanego B1. W zakresie drugiego języka obcego dla uczących się w szkole ponadpodstawowej przewidziano 240 h i to zarówno w przypadku kontynuacji nauki języka obcego na podbudowie szkoły podstawowej (przewidywany obecnie poziom A2+), jak i w przypadku nauki drugiego języka obcego od podstaw (przewidywany obecnie poziom B1+). W sumie dla uczących się drugiego języka obcego przewidziano w najnowszej podstawie programowej 360 h.

Kompetencje gramatyczne studentów filologii germańskiej – próba diagnozy

Zmiany dotyczące egzaminu dojrzałości z języków obcych nie pozostały bez wpływu na poziom kompetencji językowej kandydatów na studia. W roku akademickim 2013/2014 w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego po raz pierwszy zostali zrekrutowani również kandydaci, którzy zdawali maturę z języka niemieckiego na poziomie podstawowym. Przyjęte zostały osoby, które uzyskały najwyższe wyniki na egzaminie maturalnym na tym poziomie. Zgodnie z zapisami poprzedniej podstawy programowej, powinni oni dysponować kompetencją językową na poziomie B1. Jak pokazała jednak praktyka, a przede wszystkim systematyczna diagnoza poziomu znajomości języka niemieckiego, te założenia nie pokrywały się z rzeczywistością. Wyniki osiągnięte przez studentów zrekrutowanych w roku akademickim 2013/2014, liczba egzaminów poprawkowych czy przedmiotów powtarzanych świadczą o tym, że kandydaci nie mają zakładanej na etapie rekrutacji kompetencji językowej na poziomie B1, co zostało przedstawione w Tabeli 3.

Zmiany zasad rekrutacji spowodowały zmiany w programie kształcenia, zwłaszcza w zakresie praktycznej nauki języka niemieckiego (PNJN). Wprowadzono nowe przedmioty dla I roku studiów pierwszego stopnia oraz zwiększono liczbę godzin gramatyki praktycznej.

W roku akademickim 2014/2015 w Instytucie Filologii Germańskiej UW r została podjęta decyzja o utworzeniu tzw. germanistyki od zera. W tym celu zrezygnowano

TABELA 1. Poziomy znajomości języka obcego sprawdzane podczas egzaminu szóstoklasisty, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego

EGZAMIN SZÓSTOKLASISTY	EGZAMIN GIMNAZJALNY NA POZIOMIE		EGZAMIN MATURALNY NA POZIOMIE	
	PODSTAWOWYM	ROZSZERZONYM	PODSTAWOWYM	ROZSZERZONYM
A1	A1/A2	A2	B1	B1.1.
420 h	dwa języki, co najmniej 450 h		dwa języki, co najmniej 450 h	

na poziomie rekrutacji z wymogu poświadczonej egzaminem maturalnym znajomości języka niemieckiego. Zmianie uległ również program studiów, w którym wyróżniono dwie ścieżki kształcenia: A – dla studentów z zaawansowaną znajomością języka niemieckiego i B – dla studentów z podstawową znajomością języka. Niezależnie od ścieżki, studiowanie filologii germańskiej powinno prowadzić po ukończeniu studiów licencjackich do poziomu C1.

Narzędzia do badania kompetencji gramatycznych studentów I roku filologii germańskiej w Uniwersytecie Wrocławskim

Analiza wyników egzaminu dojrzałości oraz uruchomienie w Instytucie Filologii Germańskiej UWŹ tzw. germanistyki od zera spowodowały konieczność wprowadzenia narzędzi diagnostycznych, przy pomocy których jest badany rzeczywisty poziom kompetencji językowej studentów

I roku. Na podstawie analizy wyników rekrutacji uzyskano przyporządkowanie, które prezentuje Tabela 2.

Przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu są kompetencje gramatyczne, element składowy kompetencji lingwistycznej – jednej z podstawowych komunikacyjnych kompetencji językowych według ESOKJ. Przez pojęcie *kompetencji gramatycznych* rozumiana jest *znajomość i umiejętność stosowania źródeł gramatycznych danego języka czyli rozumienie i wypowiedzanie się przy użyciu prawidłowo skonstruowanych wyrażzeń i zdań w oparciu o zasady gramatyczne* (Raczyńska 2007:170).

W celu diagnozowania tych kompetencji dla studentów I roku filologii germańskiej UWŹ wprowadzono następujące narzędzia diagnostyczne:

- diagnostyczny test poziomujący,
- obowiązkowe testy zaliczeniowe z gramatyki praktycznej.

TABELA 2. Dane dotyczące liczby i poziomu kandydatów w odniesieniu do kryteriów rekrutacji w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 2014-2017

	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Liczba przyjętych kandydatów	159	224	224
Egzamin maturalny na poziomie rozszerzonym (B1+) ⁴	117	149	112
Egzamin maturalny na poziomie podstawowym (B1)	127	165	150
Bez egzaminu maturalnego z języka niemieckiego	32	39	16

TABELA 3. Przyporządkowanie liczby studentów do poziomów biegłości językowej wg ESOKJ na podstawie testów diagnostycznych w latach 2014-2016

	2014/2015	2015/2016	2016/2017
A1	15 studentów ⁵	15 studentów	7 studentów
A2	31 studentów	55 studentów	49 studentów
B1	63 studentów	59 studentów	64 studentów
B2	29 studentów	30 studentów	32 studentów
C1	10 studentów	16 studentów	15 studentów
C2	4 studentów	4 studentów	9 studentów

TABELA 4. Liczba studentów, którzy osiągnęli w teście diagnostycznym wynik niższy niż 50 proc. w latach 2014-2016

	LICZBA PRZYJĘTYCH	LICZBA STUDENTÓW, KTÓRZY OSIĄGNĘLI WYNIK NIŻSZY NIŻ 50% NA TEŚCIE DIAGNOSTYCZNYM
2014/2015	159	50
2015/2016	224	106
2016/2017	224	43

Diagnostyczny test poziomujący

Test jest przeprowadzany w pierwszym tygodniu zajęć i obowiązuje wszystkich studentów. Obejmuje on 100 zadań typu *multiple choice* (Koukidis 2003), a jego wyniki obrazują poziom kompetencji językowej studenta w odniesieniu do ESOKJ. Przeprowadzane od roku akademickiego 2014/2015 testy diagnostyczne wśród studentów przyjętych na I rok studiów dały wyniki, które obrazuje Tabela 3.

Liczba studentów, którzy osiągnęli wynik niższy niż 50 proc. w latach 2014-2016, przedstawiona jest w Tabeli 4.

Na podstawie tych danych wdrożono w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego działania wspomagające doskonalenie znajomości języka niemieckiego. W roku akademickim 2013/2014 uruchomiono tzw. tutoriat doktorancki. W jego ramach doktoranci Instytutu Filologii Germańskiej prowadzą dodatkowe zajęcia, podczas których studenci mają możliwość uzupełnienia braków w zakresie kompetencji gramatycznych.

Oprócz języka niemieckiego językiem wykładowym jest także polski. Zmieniono profil zajęć fakultatywnych oferowanych studentom na I i II roku na zajęcia o charakterze praktycznym. Wprowadzono konieczność monitorowania postępów w zakresie kompetencji językowej i jej kształtowania na innych zajęciach oraz zrezygnowano z egzaminu z PNJN po I i II roku studiów na rzecz testów zaliczeniowych na prawach egzaminu, wspólnych dla wszystkich grup studenckich w ramach danej ścieżki.

Testy zaliczeniowe z gramatyki praktycznej

Testy z gramatyki praktycznej stanowią obligatoryjny element zaliczenia modułu *Zintegrowane sprawności językowe I* (semestr zimowy) oraz *IV* (semestr letni). Testy są przeprowadzane w przedostatnim tygodniu zajęć po zrealizowaniu przewidzianej na dany poziom partii materiału gramatycznego. Studenci mają prawo tylko do jednej poprawki. Za próg zaliczeniowy został przyjęty poziom 60 proc.

TABELA 5. Zagadnienia gramatyczne stanowiące podstawę testów zaliczeniowych

	SEMESTR ZIMOWY	SEMESTR LETNI
ŚCIEŻKA DLA POCZĄTKUJĄCYCH	<ul style="list-style-type: none"> - koniugacja, czasowniki regularne i nieregularne, posiłkowe - określanie kategorii gramatycznych czasowników - odmiana zaimków osobowych i dzierżawczych - negacje - deklinacja rzeczowników - czasy - czasowniki modalne - przyimki 	<ul style="list-style-type: none"> - deklinacja przymiotników - zdania podrzędnie złożone, w tym zdania dopełnieniowe, okolicznikowe czasu, przyczyny, przyzwolenia, sposobu - czasowniki zwrotne - strona bierna - rekcja czasowników - zdania przydawkowe
ŚCIEŻKA DLA ZAAWANSOWANYCH	<ul style="list-style-type: none"> - koniugacja, czasowniki regularne i nieregularne, posiłkowe - określanie kategorii gramatycznych czasowników - transformacje zdań na strony, tryby - czasowniki rozdzielnie i nierozdzielnie złożone - czasowniki homonimiczne - rekcja czasowników - czasowniki modalne w wypowiedzi obiektywnej i subiektywnej - strona bierna - zdania warunkowe nierzeczywiste - mowa zależna 	<ul style="list-style-type: none"> - deklinacja rzeczowników - kategorie gramatyczne rzeczownika - homonimy rzeczownikowe - rekcja rzeczowników i przymiotników - stosowanie rodzajników - odmiana zaimków osobowych, dzierżawczych - odmiana przymiotników - przyimki

TABELA 6. Liczba studentów, którzy osiągnęli wynik niższy niż 60 proc. na teście zaliczeniowym

	LICZBA PRZYJĘTYCH	LICZBA STUDENTÓW, KTÓRZY OSIĄGNELI WYNIK NIŻSZY NIŻ 60% NA TEŚCIE ZALICZENIOWYM
2014/2015	159	39
2015/2016	224	54
2016/2017	224	28

Zagadnienia gramatyczne w teście są zgodne z programem nauczania gramatyki praktycznej na I roku studiów licencjackich i dotyczą aspektów przedstawionych w Tabeli 5.

Wszystkie zagadnienia są omawiane na zajęciach, które mają przede wszystkim charakter praktyczny: studenci wykonują ćwiczenia, wykorzystując wiedzę teoretyczną.

Jak pokazują jednak dane w Tabeli 6., nie wszyscy studenci są w stanie osiągnąć wymagany próg zaliczeniowy ustalony na poziomie 60 proc.

Sytuacja taka wynika przede wszystkim z faktu, że kandydaci w momencie przyjęcia na studia germanistyczne nie dysponują wystarczającą kompetencją językową i wiedzą gramatyczną. Jak widać, w ciągu 90 h gramatyki praktycznej na I roku studiów trudno jest wyrównać braki w wiedzy i umiejętnościach z wcześniejszych etapów kształcenia. Bieżąca kontrola i ewaluacja postępów studentów pokazuje, że poziom kompetencji studentów nadal jest bardzo niski. Poza tym, studenci zgłaszają trudności w opanowaniu materiału przewidzianego na danym poziomie biegłości językowej. Skutkuje to spowolnieniem tempa pracy, obniżeniem wymagań oraz praktyczną niemożnością osiągnięcia wskazanego w sylabusie poziomu biegłości językowej.

Prognozy na przyszłość

W świetle przedstawionych danych liczbowych trudno nie stwierdzić, że istniejący stan jest mocno niepokojący. Wiedza i umiejętności w zakresie kompetencji gramatycznych wynoszone przez kandydatów z wcześniejszych etapów edukacyjnych są niewystarczające. Jak pokazują przytoczone powyżej dane, uzupełnienie zaległości i braków z wcześniejszych etapów kształcenia wydaje się często bardzo trudne, jeśli nie niemożliwe. Narzędzia systemowe badające kompetencję językową, np. egzamin dojrzałości, nie sprawdzają się, ponieważ rzeczywisty poziom kandydatów na filologię germańską odbiega w znacznym stopniu od oczekiwań. Dlatego konieczne jest wprowadzanie narzędzi naprawczych, monitorowanie postępów studentów w zakresie kompetencji językowej oraz zmiany w programach kształcenia.

Z kolei zmniejszająca się liczba kandydatów skutkuje tworzeniem studiów filologicznych dla kandydatów bez znajomości języka kierunkowego. Jest to szansa na podjęcie takich studiów przez osoby nieznające języka niemieckiego, w tym również te, które wybierają filologię germańską jako drugi kierunek studiów. Bogata oferta zajęć z praktycznej nauki języka, duża liczba godzin przeznaczona na kształcenie i doskonalenie kompetencji językowej na kierunkach filologicznych wydają się znakiem naszych czasów i rodzą nadzieję na skuteczność kształcenia językowego. Czy są to jednak zmiany wystarczające? Czy spowodują rzeczywiste zmiany w poziomie kompetencji językowej studentów? Nowa podstawa programowa w zakresie języków obcych przynosi kolejne zmiany w systemie kształcenia językowego. Miejmy nadzieję, że znajdują one odzwierciedlenie w poziomie kompetencji językowej kandydatów na studia filologiczne.

BIBLIOGRAFIA

- Koukidis, S. (2003) *Das große deutsche Übungsbuch*. Athens: Praxis Verlag.
- MEN (2009) *Podstawa programowa z komentarzem. Tom 3. Języki obce w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum* [online] [dostęp 15.02.2017] <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2011/02/men_tom_3.pdf>.
- MEN (2016) *Projekt podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego* [online] [dostęp 15.02.2017] <<https://men.gov.pl/projekt-podstawa-programowa>>.
- Raczyńska, M. (2007) Kompetencje lingwistyczne, socjolingwistyczne, pragmatyczne i funkcjonalne w uczeniu się i nauczaniu języka według standardów *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*. W: *Materiały z IV Międzynarodowej Konferencji Edukacyjnej „Przez języki obce do sukcesu”*. Ustroń, 169-175.

DR HAB. JOANNA SZCZĘK Kierownik Zakładu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania badawcze: frazeologia języka niemieckiego i polskiego, pragmalingwistyka, lingwistyka tekstu, onomastyka, dydaktyka języka niemieckiego jako obcego, translatoryka. Współautorka podręczników do nauki języka niemieckiego *Abitur i Fokus*, rzeczoznawca ministerialny podręczników języka niemieckiego.

1 Matura na poziomie rozszerzonym odpowiada poziomowi B1+ wg ESOKJ.

2 W 2016 r. został przeprowadzony ostatni raz.

3 W bieżącym numerze publikujemy obszerne fragmenty podstawy programowej wraz z komentarzem (przyj. red.).

4 Część kandydatów zdawała egzamin maturalny z języka niemieckiego na poziomie podstawowym i rozszerzonym.

5 Warto pamiętać, że nie wszyscy zrekrutowani studenci podejmują naukę.